

FÜZESI ZOLTÁN*

ALBÁNIA ÉS KOSZOVÓ: AZONOS NEMZET, ELTÉRŐ JÖVŐ?

BEVEZETÉS

A világgazdaság pénzügyi válsága ellenére ma kevés időszerűbb téma van Európában, mint a Nyugat-Balkán, ezen belül Koszovó problémája. Akár bevallja, akár nem, mindenki, akit kicsit is érdekel kontinensünk biztonsága, érzi, hogy a kérdés nem véglegesen rendezett, nem lezárt, sőt, távlatilag komoly konfliktusforrást jelenhet. Az azonos nyelvet beszélő, és etnikailag is lényegében azonos népességű Albánia azonban mintha a lassú, de biztos konszolidáció jeleit mutatná. Erre utal az is, hogy a közelmúltban, úgyszólván „első nekifutásra” meghívást kapott a NATO-ba. Miért és honnan ez a különbség? A két ország alábbi összehasonlítása, legálábbis „egymás melletti” bemutatása talán közelebb visz bennünket a válaszhoz.

1. ALBÁNIA

Albánia a *demokratizálódás* útjára csak mintegy két évtizede lépett rá. Az ország célja jelenleg egyrészt felzárkózni előbb a kelet-európai, majd a későbbiek során a nyugat-európai színvonalhoz, másrészt ennek folyamán, és következményeként csatlakozni a legfontosabb szövetségekhez: a politikai biztonságot jelentő NATO-hoz és a gazdasági-politikai stabilitást, továbbá fejlesztési forrásokat adó Európai Unióhoz. A NATO-val kapcsolatos szándékot a közelmúltban lényegében siker koronázta. Albániában a politikai kultúra alacsony szintje miatt a két fő erő, a jobbközép demokraták és a baloldali szocialisták általában képtelenek a kompromisszumra, bár ez az utóbbi időben változni látszik, ami biztató jel a gazdasági stabilitás szempontjából is.

Gazdaság

Albánia 2008-2009-re évi 8%-os GDP-növekedést és 3,25%-os inflációt vár. A GDP a piramisjáték-válság után 4-7%-kal növekedett, 1992-ben a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó éves GDP 1770, 1999-ben 3390, míg 2007-ben 5500 dollár volt. Az államadósság a GDP 53,7%-át tette ki 2007-ben. A 2007-es költségvetés bevétele 2752, kiadása pedig 3129 milliárd dollár volt. Az inflációt mérő fo-

* A BGF KKKF külgazdasági szakán, az EU-kapcsolatok szakirányon 2008-ban végzett hallgató. A cikk szakdolgozata rövidített és átdolgozott változata. Konzulensei voltak: dr. Szűcs R. Gábor c. főiskolai docens és Závoczky Péter, a Zágrábi Magyar Nagykövetség tanácsosa, vezető külgazdasági szakdiplomata; a cikket dr. Szűcs R. Gábor lektorálta.

gyasztói árindex (CPI), mely a fogyasztói árak általános emelkedését jelenti, 2007 februárjától 2008 februárjáig átlagosan 2,9% volt. 2007. április és július között az árindex 2% körül vagy alatt tudott maradni, míg nyár végére 4% fölé emelkedett. Az augusztusi adat júliushoz képesti megduplázódása azzal is magyarázható, hogy a megnövekvő energiafelhasználás miatt emelkedtek az energiaárak.^{1,2}

Az albán *infláció* 1992 és 2006 között a rendszerváltás utáni mélypontot csak az 1996-97-es piramisjáték-válság idején közelítette meg, de 1999-től szinte mindig sikerült alacsonyan tartani, sokszor 0% körül is. Az 1992-es 226%-os adat folyamatosan csökkent, 1997-re ugyan visszaugrott 33,2%-ra, az elmúlt néhány évben pedig 2,3-2,8% között mozgott.³ 2006 szeptemberében 1,09 millió albán dolgozott, de rajtuk kívül még 350 ezer külföldön levő albánnak volt munkaviszonya. A dolgozók 58%-a a mezőgazdaságban, 15%-a az iparban, 27%-a pedig a szolgáltató szektorban tevékenykedett. Ennek ellenére 2007-ben a GDP-ből való szektoronkénti részesedés a mezőgazdaságnál 21,7%, az iparnál 20,3%, a szolgáltatásoknál 58% volt.

A kormány *gazdasági reformjait megnehezíti* az, hogy az albánok alacsony adózási és járulékfizetési hajlandóságot mutatnak. Az adóbevételek hiánya és az erős szürke- és feketegazdaság (mely a becslések szerint a nemzeti össztermék kb. 50%-át is kiteheti) miatt kieső állami jövedelmet 2002-ben az adóhatóság eljárási jogkörének kiszélesítésével és a nyugdíjkorhatár felemelésével próbálták egyensúlyozni, több-kevesebb sikerrel. 2005-ben a regisztrált munkanélküliség 14,3%-os volt a keresőképes korúak körében. Egy 2002-es felmérés szerint az albán lakosság 20%-a a szegénységi küszöb alatt él, 5%-a szélsőségesen szegény, kevesebb, mint 1 dolláros napi jövedelemmel, s különösen a vidéki lakosságot, illetve az ország északkeleti régióit sújtja a szélsőséges szegénység. A Világbank becslése szerint 2003-ban a lakások 40%-ába nem volt bevezetve az ivóvíz és a távhő.

Jelentősen csökkentették a *vállalkozások adminisztratív terheit*, a vállalati nyereségadót 25%-ról 10%-ra, a személyi jövedelemadót 23%-ról 10%-ra mérsékelte, egykulcsos adót vezetett be. A külföldi befektetések élénkítése érdekében másfél éve zajlik az „Albánia – 1 euró” befektetés-ösztönző program, melynek révén a külföldi nagybefektetők jelképes, 1 EUR/m² áron vásárolhatnak földterületet. Az állam központilag támogatja az energetikai, a turizmus- és az infrastruktúrafejlesztés terén létrehozott, illetve a magas hozzáadott értéket teremtő beruházásokat.” A következő években Albánia nagyfokú privatizációra készül: többek között energia-elosztó hálózatát, olajfinomítóját és a még állami kézen lévő vállalati részvényeket is magánkézbe adja, melyek kedvező befektetések lehetnek a magyar vállalatok részére is.⁴

Albánia gazdasági ágazatai

Albánia természeti adottságainak köszönhetően agrárország. A második világháború előtt a lakosság 85%-a dolgozott a mezőgazdaságban, ez az arány 2004-re 58%-ra csökkent. Míg 1992-ben az agrárium részesedése a GDP-ből 54,2% volt, addig 2006-ra ez a szám 23,3%-ra mérséklődött. Albánia a saját fogyasztásra szánt élelmiszerek 95%-át állítja elő. A rendszerváltás során a szovjet típusú állami gazdaságok és termelőszövetkezetek helyébe a kis területű, családi- és magángazdaságok léptek. Az ország legnagyobb része alkalmatlan a földművelésre, azonban Alacsony-

¹ Instituti i Statistikës, <http://instat.gov.al>, 2008. március 23. 17:00

² ALBIC, Albanian Business Information Center, <http://albic.net>, 2008. március 23. 17:00

³ World Perspective Monde, www.worldperspective.usherbrooke.ca

⁴ ITD Hungary, www.itd.hu, 2008. március 31. 20:30

Albánia feltöltött síkságai, a dombosági területek és Magas-Albánia medencéi kiváló terepek a mezőgazdaság számára.

Albánia a rendszerváltás után döbrent rá arra, hogy a kommunizmus éveit alatt a gazdag ásványi nyersanyagot termelő bányászatot és a nyersanyagok feldolgozására épülő nehézipart erőltetetten fejlesztették. A kilencvenes évektől nagyarányú *deindusztralizáció* vette kezdetét. 2004-ben az aktív népesség 19%-a dolgozott az iparban, s a primer szektor részesedése a nemzeti jövedelemből 2006-ban mindössze 18,8%-os volt. Ugyanakkor a feldolgozó könnyűipari ágazatoknak köszönhetően a 2000-es évektől az ipari termelés évenkénti 3%-os növekedést mutat. *Albánia ásványi nyersanyagokban gazdag ország.* A legfontosabb bányászati termékek a bitumen, a földgáz, a kőolaj, a barnakőszén, a lignit, a krómérc, a bauxit, a nikkel-tartalmú vasérc és a rézérc. 1996 után a bányákat főként olasz és török befektetők szereztek meg, de ezek nagy része működőképes tőke hiányában bezárt.

Az ipar vezető ága a könnyűipar. A textil- és a bőripar, melyek a kivitel közel háromnegyedét jelentik, az alacsony bérek miatt az országba investáló külföldi befektetőknek köszönhetően vészelte át a gazdasági mélypontokat. Jelentős még az élelmiszeripar és az építőipar is nagymértékű növekedést mutat (ami a feketegazdaságnak is kedvez).

A villamos áram 98%-át a kínai segítséggel az 1970-es, 1980-as években telepített hétszáz kisebb-nagyobb, továbbra is állami kézen lévő vízerőmű fejlesztte. Ezek jelentősebbjei a Drin folyón épültek fel. Az energiaellátás gyenge pontja az országnak, rendszeresen az áramszünetek még Tiranában is. Az energiaszektor privatizációja mellett az albán kormányzat Vlorë mellett 2007 októberében a Világbank hiteleinek segítségével egy hőerőmű építését is megkezdte az energiával kapcsolatos problémák kiküszöbölésére.

A rendszerváltás után a *tercier szektor* egyre nagyobb hangsúlyt kapott az ország gazdaságában. Az ágazat fejlesztését az évek során a kormányzatok is egyre nagyobb preferenciaként kezelték. A keresőképes lakosság 23%-a dolgozik a szektorban, amely a GDP 58%-át adja. Fejletlenek az üzleti szolgáltatások (ingatlanügynökségek, könyvelő-, ügyvédi-, utazási és építészirodák stb.), melyek szinte csak Tiranában érhetőek el. Ez alól talán csak a *pénzügyi szektor*, a *bankhálózat* képez kivételt. A korábban meglévő egyetlen állami bank mellett 1992-ben alapították meg az első külföldi érdekeltségű pénzügyintézetet. Mára az *albániai kereskedelmi bankok* száma eléri a tizenhatot. Köztük görög, olasz, bolgár, malajziai és kuvaiti cégek egyaránt megtalálhatóak, s mindösszesen két albán tulajdonú pénzügyintézet működik az országban: a Nemzeti Bank (Banka Kombëtare) és a Hitelbank (Banka Credins). A szektor fejlődését azonban lassítja, hogy az országban még döntően készpénzforgalom zajlik, s a bank- és hitelkártya-használat csak nehézkesen terjed.

2005-ben 341 M USD *külföldi működő tőke* érkezett Albániába. A FDI 48%-a Olaszországból, 43%-a Görögországból, a maradék 11%-a pedig főleg Törökországból és Macedóniából érkezett. Szakértők 2006-ra csupán 220 M USD FDI-t jeleztek. A befektetések 32%-át a szállításokban és a közintézményekben realizálták. A *legfontosabb befektetők* a Világbank, az EBRD és Olaszország voltak. 2006-ban az FDI fő iránya az energiahálózat újjáépítése volt, ami az összes befektetés 16%-át tette ki.¹

Albánia *infrastruktúrája* kiépítetlen és meglehetősen rossz állapotú. A nagy részben az 1930-as években kiépült 18 ezer kilométernyi közúthálózat körülbelül 40%-a

¹ People's Daily Online, <http://english.people.com.cn/>, 2008. április 11. 17:00

burkolt, 15%-a főútvonal. A rendszerváltást követően jelentősen megnőtt az ország gépkocsiállománya, ám ezt a változást nem követte a korszerű utak kiépítése. Észak-Albánia útjainak állapota jelentősen romlott a koszovói háború idején a NATO-haderők logisztikai tevékenysége miatt, azonban a nemzetközi csapatok jelenléte az infrastruktúra és a gazdaság fellendülésével is együtt járt. Az albán vezetés felismerte, hogy az idegenforgalom és a nemzetközi közúti teherszállítás fejlődésének elengedhetetlen feltétele a megfelelő úthálózat kialakítása, ennek eredményeként rohamosan megindult az utak építése és felújítása. A már megépült Tirana-Durrës és Rrogozhinë-Lushnjë autópályák mellett már folyik az Európai Unió támogatásával épülő, a Balkán-félszigetet kelet–nyugati irányban átszelő főforgalmi útvonal (VIII. számú Közlekedési Folyosó) albániai részeként a Durrës–Elbasan–Ohrid és a Lushnjë-Fier autópálya-szakasz építése is. A IV. számú korridor, mely Montenegrót Görögországgal köti össze majd, Han i Hotit határátkelőtől Shkodëren, Tiranán, Durrësin, Fieren, Gjirokastëren át ér Kakavijëba, a görög határra. A Világbank támogatásával az albán kormányzat 2003-ban fogadta el a Durrëst az északkelet-albániai Kukëssal és Koszovó fővárosával, Pristinával összekötő 175 kilométeres autótú építési tervét.^{1,2}

A vasúti közlekedés igen elmaradott. Albánia teljes vasúthálózatának hossza 677 kilométer, ennek egyharmada (230 km) teherszállításra használt szárnyvonal. A személyszállítás lassú, a vonatok a 120 km-es Tirana–Shkodër vonalat 3,5, a 40 km-es Tirana–Durrës vonalat 1, a 130 km-es Tirana–Pogradec vonalat közel 7, a 165 km-es Tirana–Vlorë vonalat 5, a 45 km-es Tirana–Elbasan vonalat 4 óra alatt teszik meg.³ A személyvonatok megengedett maximális sebessége 40 km/h, a tehervonatoké 25 km/h. 2003-ban a kormányzat a vasútvonalak korszerűsítéséről szóló szerződést írt alá külföldi befektetőkkel, amelynek első lépéseként a Tirana–Durrës vonal felújítására, illetve a fővárost repülőtérrel összekötő vasút kiépítésére kerül sor. Albánia két nagy áruforgalmú tengeri kikötővel rendelkezik, ezek az európai uniós és világbanki támogatással korszerűsített Durrës és Vlorë. Az albán kereskedelmi flotta huszonnégy hajóból áll, melyek együttes kapacitása 2006-ban meghaladta az 52 000 bruttóregisztertonnát. Kompjártatok közlekednek Durrës és az olaszországi Bari, illetve Ancona, valamint Sarandë és a Jón-szigetek (pl. Korfu) között.

Az ország egyetlen nemzetközi polgári repülőtere a Tiranától 25 kilométerre található rinas Teréz anya repülőtér. Az 1957-ben a forgalomnak átadott légi forgalmi terminált 2005-ben privatizálták, s az új tulajdonosok a korszerű kívánalmaknak megfelelő infrastruktúra kiépítését tervezik. Albániában két katonai repülőtér található, a vlorëi és a NATO-haderők által 1999-ben modernizált kukësi reptér, melyet jelenleg arab tőkével nemzetközi repülőtérre fejlesztenek.

Külkereskedelem

Albánia külkereskedelme az utóbbi években nagy fejlődésnek indult, 2000 és 2007 között több mint 2,5-szeresére nőtt. Albánia külkereskedelmi forgalma 2008 januárjában 36,779 milliárd lek volt az Albán Statisztikai Intézet adatai alapján a 2007. januári 31,031 milliárdhoz képest. Az import ebből 29,315 milliárd leekkel részesült (2007. januárban 24,309 milliárd volt). Ugyanez az exportban 7,464 milli-

¹ Wikipédia, <http://wikipedia.org>, 2008. április 13. 13:00

² The World Factbook, CIA, www.cia.gov, 2008. április 13. 13:00

³ Hekurudha Shqiptare, <http://www.hsh.com.al>, 2008. április 13. 14:00

árd lek az előző év januári 6,722 milliárdhoz képest. A külkereskedelmi mérleg hiánya 17,587 milliárdról 21,851 milliárd lekra nőtt.

Míg 2000-ben 157 ezer lek volt az import, és 37 ezer lek az export (120 ezer lek a külkereskedelmi mérleg hiánya), addig 2007-re ezek az adatok: 377 ezer, 97 ezer, 280 ezer. A külkereskedelem bővülése folyamatos és jelentős.¹

A 2007-es külkereskedelem *legjelentősebb kiviteli áru*i a textiltermékek, a különböző használati cikkek (cipők, kalapok, esernyők, napernyők), ásványi nyersanyagok és fémek. Albánia szinte mindenben *importra* szorul, de főleg ásványi nyersanyagokra (üzemanyagra, elektromosságra), textiltermékekre, fémekre, elektronikai berendezésekre, járművekre, élelmiszere, vegyipari termékekre és növényi jellegű termékekre van szüksége külföldről. Szinte minden termékfajtából hiány mutatkozik, kivétel ez alól a fegyverek és a lőszer.²

2007-ben Albánia külkereskedelme 474,601 milliárd leket (3,841 milliárd eurót, 5,281 milliárd dollárt, kb. 950 milliárd forintot) tett ki. Az összes import ennek 79,5%-a, az export pedig 20,5%-a volt. A külkereskedelmi mérleg hiánya 280,291 milliárd lek (2,270 milliárd euró, 3,126 milliárd dollár, kb. 560 milliárd forint) volt. Az ország legfőbb kereskedelmi partnere Olaszország, mely az összes import 29%-át, az összes export 68%-át jelenti Albániának. Az EU-tagországok jelentik a legnagyobb felvevőpiacot az albán termékek számára, hiszen a kivitel közel 90%-a ezekben az országokban realizálódik, míg az importált áruk kb. 60%-a az EU-ból származik. Olaszország és Görögország után Koszovó következik az export-rangsorban.³

Az *albán–magyar kereskedelmi kapcsolatok* folyamatosan bővülnek. A hazánkba behozott *albán termékek* jellemzően élelmiszerek, gépek, kozmetikai eszközök, textiltermékek, járművek, mezőgazdasági termékek. A 2003-as export adat a többihez képest feltűnően magas értéket mutat: a 1,05 millió dollár 95%-át takarítógépek, illetve konténerek tették ki. 2005-ben építkezéshez lifteket, darukat, emelőszerveket, 2006-ban orvosi berendezéseket, 2007-ben dízelmozdonyokat szállítottak hazánkba. A *Magyarországról Albániába* érkező legfontosabb termékek az energiahordozók, a húsjellegű élelmiszerek, a kukorica, a napraforgó, különböző járművek, gépek, berendezések, gyógyszerészeti termékek.

Albánia lehetőségei a turizmus területén

Az elmúlt években jelentős mértékben növekedett a turizmus fejlesztésére szánt állami pénz összege. A vendéglátó-ipari infrastruktúra és a korszerű úthálózat csak lassan fejlődik, ez akadályozza az idegenforgalom gyors fellendülését. Modern hotelek igaz találhatóak már Tiranában, Durrësban, Sarandëban, Vlorëban, de ezeken kívül csak rossz ellátású, szegényes szállók és vendégházak fogadják a turistákat.

2007 első nyolc hónapjában 900 ezer turista érkezett Albániába, ez 17,3%-kal meghaladja az előző év hasonló időszakában mért adatokat. Az ország bevétele a turizmusból ebben az időszakban 754 millió euró volt, ami 28%-kal több, mint az ország áruexportjának az értéke. Míg az országnak 2000-ben 398 millió dollár bevétele volt a turizmusból, addig ez a szám 2004-re közel megduplázódott, 756 millió dollárt ért el. Albánia turisztikai kiadásai ugyanebben a két évben 290 millióról 668 millió dollárra nőttek. A World Travel & Tourism Council adatai alapján Albániának

¹ Republika e Shqipërisë Instituti i Statistikës, www.instat.gov.al

² Albanian Centre for International Trade, www.ftdb.acit-al.info/ft_structure.php

³ Albanian Centre for International Trade, www.ftdb.acit-al.info/ft_structure.php

több mint 1,5 milliárd euró bevételt hozott a turizmus 2007-ben, ami a GDP 13,8 százaléka. A szervezet prognózisa szerint Albánia idegenforgalma 2008 és 2017 között éves átlagban 5,6%-kal lendülhet fel. A turisták többsége egyelőre Koszovóból, Macedóniából, Montenegróból és Olaszországból érkezik, ami azt jelenti, hogy főleg a külföldön élő albánok hazalátogatásáról van szó.

A fejlesztések főként északon várhatók, hiszen Vlorétól délre (pontosabban a Llogarai hágótól délre) a Jón-tenger gyönyörű partszakaszán már fejlettebb a vendéglátó-ipari infrastruktúra: a kisebb faluk (pl. Palasë, Dhërmi, Vuno, Borsh) és a nagyobb települések (Himarë, Sarandë) is felkészültebben várják az odalátogatókat, mint a kiépületlen Adriai-tengeri partszakaszon. Mivel az országban nincsenek hatalmas távolságok (ha valaki nem a legészakibb pontról szeretne eljutni egy nap alatt a legdélebbire), így például Tiranában vagy Durrësban meg szállva izgalmas csillagtúrákat tehet a turista: a kikapcsolódásra ott a homokos tengerpart, a környéken rengeteg látnivaló. A turizmus fejlesztéséhez elengedhetetlen a *környezetvédelem* új alapokra helyezése, a határátkelőhelyek bővítése, az energiaellátás biztonságossá tétele, a vállalkozások befektetésekre való ösztönzése, az internet-hálózat bővítése.

Albánia a nemzetközi intézményekben¹

Albánia 138-ik tagként, 2000. szeptember 8-án csatlakozott a *Kereskedelmi Világszervezethez*. Kérdés, hogy olyan, viszonylag gyengén fejlett országra, mint Albánia, ennek, a többek közt vámlebontással járó lépésnek kedvező, vagy a kedvezőtlen hatásai lesznek-e túlsúlyban. Az országnak 2010-re kell teljesítenie a tőke-mozgás teljes körű liberalizációját.² A Bretton Woods-i intézmények, a *Nemzetközi Valutaalap* és a *Világbank* gazdaságfejlesztő programjaihoz Albánia 1998 után csatlakozott. 2001-ben 45 millió USD támogatásban részesült, majd 2002-ben 28 millió USD ellenében a kormányzat kötelezettséget vállalt az infláció és a központi költségvetés deficitjének visszaszorítására.³ 2005-ig Albánia a Világbanktól összesen 792,5 millió dollárt kapott 57 projektjére.⁴ Az OSCE (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, magyar rövidítéssel EBESZ) is jelen van misszióival Albániában (Shkodërban, Kukësban, Tiranában, Vlorëban és Gjirokastrëben), melyek a demokráciával, az emberi jogokkal foglalkoznak. Néhány más, fontos nemzetközi szervezetnek is tagja: Európa Tanács, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD), amely részben biztonságot ad, részben az elért eredmények nemzetközi elismerését és a jövőre szóló albán kötelezettségvállalást jelenti.

Az EU-val kötött Stabilizációs- és Társulási Egyezmény^{5,6}

1992-ben az EU és Albánia kereskedelmi és együttműködési megállapodást hozott létre egymással. Az országot alkalmasnak találták arra, hogy az EU *Phare* programjából támogatásokban részesüljön. 1997-ben az Európai Tanács politikailag és gazdaságilag megalapozottnak látta a kétoldalú kapcsolatok további bővítését. 1999-ben a Bizottság indítványozta az *új Stabilizációs és Társulási Folyamat* (Stabili-

¹ Wikipédia, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Albánia>, 2008. március 10. 16:30

² World Trade Organization, <http://wto.org>, 2008. március 17. 11:00

³ International Monetary Found, <http://imf.org>, 2008. március 17. 11:00

⁴ World Bank, <http://worldbank.com>, 2008. április 5. 11:00

⁵ http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/albania/key_events.htm, 2008. március 13.

⁶ Balkán Monitor, 2005/18., http://icegec.hu/hun/publikaciok/balkanmon_archive.htm, 2008. március 13. 12:00

sation and Association Process – SAP) 5 délkelet-európai államra való kibővítését, többek között az *Albániával* való kapcsolatok mélyítését. 2000-ben bővült azon albán termékek köre, melyeket az EU piacaira vámmentesen exportálhat. Ebben az évben az ország részesült az *autonóm kereskedelmi kedvezményekből* (*Autonomous Trade Measures – ATM*). Az Albánia által így élvezett *egyoldalú* (nem viszonzandó) *kereskedelmi kedvezmények* igen sokat jelentenek az országnak. 2001-ben elindult a *CARDS*, program az újjáépítési fejlesztéshez és stabilizációhoz. 2002 októberében elfogadták a tárgyalási irányelveket az *Stabilizációs- és Társulási Egyezményhez* (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*) való csatlakozás menetéről. 2003. január 31-én ROMANO PRODI, a Bizottság akkori elnöke elindította a *tárgyalásokat* Albániával az SAA-hoz való csatlakozásról. Egy évvel később az Európai Tanács döntést hozott az Albániával és az *európai partnerséggel* kapcsolatos alapelveiről.

2003. február 13. és 2005. szeptember 30. között tíz körből álló *tárgyalássorozat* zajlott az EU és Albánia között, melynek eredményeként 2006. június 12-én a felek aláírták a *Stabilizációs és Társulási Egyezményt*. Az SAA-hoz vezető út *mérföldkövei*: az EU támogatja a demokrácia, emberi jogok, működő piacgazdaság, jogállam fejlesztését, a szervezett bűnözés, a drogok, az embercsempészet és a korrupció elleni harccal kapcsolatos összefogást. *Albánia* a törvényhozásban és a végrehajtásban fokozatosan közelít az EU-hoz (jogharmonizáció), megállapodást hoz létre az EU egységes belső piacához való alkalmazkodásról, Az SAA legfontosabb eleme, hogy hatályba lépésétől számított 10 éven belül, fokozatosan, és részben *aszimmetrikus* módon (tehát az EU által gyorsabban, Albánia által lassabban megadott vámlebontással) *szabadkereskedelmi övezet* jön létre. A *Szabadkereskedelmi Megállapodás* 2006. december 1-jén lépett hatályba, ennek értelmében Albániában vámmentes lett az EU-ból származó áruk 70%-ának importja. Az áruk fennmaradó részénél a vámtarifák a már említett aszimmetria alkalmazásával kerülnek leépítésre, 5 éven belül elérve a vámmentességet.

Az EU 2007. évi *előcsatlakozási támogatásából* (IPA) Albánia 61 millió euróban részesült. Átmeneti és intézményépítési támogatásra kb. 54,3 millió, míg a határon átnyúló együttműködésre kb. 6,7 millió euró jutott. 2008-ban az ország 70,7 millió, 2009-ben 81,2 millió, 2010-ben 93,2 millió, míg 2011-ben 95 millió euró támogatásban részesül az IPA-ból.

Az 1. táblázat az EU-hoz vezető lépéseket mutatja, bemutatva az események optimális esetben lehetséges időpontját is.

1. táblázat
Albániának az Európai Unióhoz vezető útja állomásai

Lépés sorszáma	Várható évszám	Lépés neve
1. (megtörtént)	2006	Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA)
2.	2009–2012	Az SAA felülvizsgálata
3.	2013	Tagjelöltté válás
4.	2013–2014	Tárgyalások kezdete
5.	2016	Tárgyalások lezárása
6.	2017	Csatlakozás

A 2003-as *Thessaloniki Agenda for the Western Balkans* kifejezetten közli, hogy az EU nyitott a Nyugat Balkán valamennyi országa előtt. Azonban ha a közeljövőben több elmaradottabb ország is csatlakozna (ami véleményem szerint nem várható), az EU mind gazdasági-, mind politikai értelemben akár súlyos válságba kerülhetne. A „bővítési fáradtság” mellett a jelenlegi világgazdasági körülmények sem kedveznek az új tagok gyors felvételének, ezek elhúzódása, hossza még bizonytalan. Mindezek alapján a fenti időpont optimista, sőt, *ideális forgatókönyvet* jelent. *Reálisnak* inkább a 2020 utáni csatlakozás tűnik.

Az Európai Bizottság értékelése Albániáról¹

Az Európai Bizottság 2007 novemberében kiadott *Progress Reportja* különböző szempontok alapján értékeli az országokat. Albániát annak a tükrében értékelték, hogy az ország a közeljövőben az Európai Unió tagja kíván lenni. (Figyeljünk a fogalmazásra: ez semmiképpen nem jelzi az EU hajlandóságát is). Az alábbiakban a szempontok mellett a pozitív és a negatív fejlemények után a szükséges teendőket foglaltuk össze.

2. táblázat

Az Európai Bizottság Progress Reportjának 2007-es értékelése Albániáról¹

Szempontok	Pozitív fejlemények	Negatív fejlemények	Szükséges teendők
<i>Politikai kritériumok</i>	Demokrácia és jogállamiság területe, régió stabilitása, parlament alkotmányos, kormányzati rendszer erősítése.	Demokratikus kultúra, belpolitika, választási rendszer, igazságügy, átláthatóság, koordináció, kapacitások.	Felek közötti párbeszéd, reformok, stratégiai tervezés, pártatlanság, hatékonyság.
<i>Szabad véleménynyilvánítás</i>	A véleménynyilvánítás szabadsága és szabad média, civil társadalom szervezeteinek kedvezőbb jogi környezet.	Civil társadalom csoportjai gyengék.	Reform a média területén.
<i>Emberi jogok</i>	Emberi jogok tiszteletben tartása, kisebbségvédelem, a halálbüntetés eltörlése, törvény a vérbosszúra felbujtók ellen, fogva tartási infrastruktúra állapota.	Fogva tartottak körülményei, túlszűfolt börtönök, az ingyenes jogsegély biztosítására vonatkozó jogszabályok nem megfelelőek.	Igazságszolgáltatási rendszer reformja.
<i>Nemzetközi kapcsolatok</i>	Jó kapcsolatok a Nyugat-Balkán többi országával és a szomszédos EU-tagállamokkal. Aktív részvétel a regionális együttműködésben. Építő jellegű hozzáállás Koszovót illetően.	A Nemzetközi Büntető Törvényszék (ICTY) tekintetében az USA-val kötött kétoldalú mentességi megállapodás nem elfogadható az EU szempontjából.	

¹ Commission Staff Working Document – Albania 2007 Progress Report – SEC (2007) 1429.

<i>Korrupció</i>	Korrupció elleni harc iránti elkötelezettség, közbeszerzésekkel kapcsolatos jogszabályok fejlődése, több korrupció vezető kiiktatása.	Súlyos probléma még mindig.	Politikai pártok támogatásának jogi felelősségre vonatkozó hatósága és átláthatósága, a korrupció csökkentése.
<i>Államigazgatás területe</i>	Bíróságok rendszere, bírók megítélése, ítéletek végrehajtása gyorsult.	Közigazgatásban nincs fluktuáció, közigazgatás humánerőforrás-menedzsmentje, korrupció	Közszolgálati törvény végrehajtása, államigazgatás megerősítése.
<i>Egyenjogúság</i>	A nők jogainak erősítése, a családon belüli erőszak felszámolására tett lépések és a gyermekek jogainak védelme. Az alapfokú oktatás jobb. A szociális szolgáltatások helyzete jobb, az emberekre fordítható erőforrás nőtt	A nők erőszak elleni védelme. A szociális szempontból sebezhető személyek és a fogyatékkal élők támogatása.	Jogszabályok megerősítése. A kormányzati hivatalok jobb koordinációja.
<i>Tulajdonjog</i>	A magántulajdonjog erősödött. Új ingatlanstratégia.	Lassú az ingatlanokra vonatkozó kérelmek feldolgozása.	Az ingatlanügyletek jobb összehangolása, az ügykezelés gyorsítása.
<i>Kisebbségvédelem</i>	A kisebbségi nyelvek és hagyományos helységnevek használatának támogatása. A roma népesség helyzetének javítása.	A roma kisebbség diszkriminációja, főleg az oktatás, a szociális védelem, az egészségügy és a foglalkoztatás terén.	A kisebbségek létszámát és helyzetét jelző megbízható adatok beszerzése.
<i>Európához való közeledés</i>	A vámok, versenypolitika és a szervezett bűnözés elleni küzdelem.	Az energia, közlekedés és a szellemi tulajdonjogok terén hiányosságok.	A növény- és állategészségügyi ellenőrzés reformja.
<i>Belső piac</i>	Történetek előrehaladások. A SAA-előírások átvétele és az akkreditáció jó ütemű.	Tőkemozgások korlátja.	SAA kötelezettségek végrehajtása. Jogszabályok fejlesztése. Fogyasztóvédelem.
<i>Versenypolitika</i>	A versenyhivatal erősödött. Állami támogatások ügye.		A versenyhivatal dolgozóinak képzése.
<i>Szociálpolitika</i>	Sérülékeny csoportok foglalkoztatásának ösztönzésére programok. Javult az intézményi és szabályozási keret. Nőtt az oktatásra fordítható költségvetési előirányzat.	A munkaügyi ellenőrzési kapacitás, a munkahelyi biztonság és egészségvédelem szintje alacsony. Hiányos információk és nem megfelelő adminisztratív rendszer.	

<i>Közbeszerzés, szellemi tulajdonjogok</i>	Új közbeszerzési törvény. Szerzői jogok hivatala megkezdte működését.	Szellemi tulajdonjogok érvényesítése gyenge. Erőforrások és szaktudás hiánya.	Adminisztratív kapacitások növelése kell. Új iparjogvédelmi jogszabályok szükségesek.
<i>Vámügyek</i>	Számítógépesítés jól halad. A vámbevételek nőttek. Vámcsökkentések.	Az adóbehajtás szintje alacsony.	Infrastruktúra fejlesztése. Átfogó adóbeszedési és -ellenőrzési stratégia.
<i>Gazdaság</i>	Erőteljes növekedés. Makrogazdasági stabilitás. A működő piacgazdaság megteremtésére lépések. Politikai konszenzus a lényeges gazdaságpolitikai elemekről. Hiteles monetáris politika, az infláció évek óta alacsony. Javult a költségvetés végrehajtása. Új lendület a privatizáció terén. A magánkézben lévő bank-szektor növekszik és biztos alapokon áll.	A külső deficit nőtt. Piacgazdaság nem működik zavartalanul. Szegegyes infrastruktúra, megbízhatatlan energia-ellátás. Magas a regisztrált munkanélküliek aránya. A strukturális munkanélküliség tartós. A képzett munkaerő hiánya. Nagy méreteket ölt az informális gazdaság.	Jelentős reformok kellenek. A nyugdíjágazat fejlesztésre szorul.
<i>Ágazati politikák</i>	Az ipar és a kis- és középvállalkozások (KKV) segítése. Stratégia a KKV versenyképességének fokozására. Cselekvési tervek, exportgarancia-alapok jöttek létre.	A mezőgazdasági fejlődés korlátozott, az ágazat nem versenyképes. Nem jók az állat- és növény-egészségügyi előírások. A túlhalászás és az illegális halászat probléma.	Az informális gazdaság kezelése és az üzleti környezet javítása érdekében haladásra van szükség.
<i>Energia-szektor</i>	Kis fejlődés: vízerőművek koncessziójára vonatkozó új jogszabály és a számlák behajtása terén	A villamosenergia-ellátás akadozik, nem biztonságos. Az ágazat kritikus állapotban van.	Jelentős erőfeszítések szükségesek.
<i>Közlekedés</i>	Európai közös légtér, regionális közlekedési főhálózat, Délkelet-európai Közlekedés Megfigyelőközpont.	Gyenge infrastruktúra.	Tengeri szállítás biztonságának növelése.
<i>Környezetvédelem</i>	Előrelépések a horizontális jogszabályok területén.	Gyenge végrehajtás.	A hulladékkezelés és a vízminőség területe.

<i>Információs társadalom</i>	Belső pénzügyi ellenőrzés. Statisztika, szabadság, jogérvényesülés, biztonság. Vízumok kiállításának technológiája javult. Vízumkönnyítési megállapodás az EU-val.	Az elektronikus kommunikáció és az információs technológiák piacának liberalizációja kezdeti stádiumban van. A szabályozási rendszer nem megfelelő.	Megfelelő pénzügyi felügyeleti szerv létrehozása. Biometrikus útlevelek. A külföldiekről szóló törvény további módosítása.
<i>Határrendészet</i>	Új infrastruktúra, informatikai összeköttetés, hivatalközi és határon átnyúló rendőri együttműködés. Új határrendészeti stratégia. A pénzmosás elleni küzdelem. A lopott áruk kezelése büntetendő.	A határátkelők infrastruktúrája nem jó. Nincs koherens menekültügyi stratégia, a végrehajtás gyenge. A pénzmosás elleni küzdelemnek nincs konkrét eredménye.	A migráció határon történő ellenőrzése. Jobb együttműködés a szomszéd országokkal. Szakértelem, technológiai támogatás és intézményközi együttműködés.
<i>Kábítószer</i>	Kábítószer-ellenes munkacsoportok. Külföldi partnerekkel való együttműködés. Raktárhelyiségek a lefoglalt kábítószereknek.	A kábítószer-csempészet továbbra is súlyos probléma.	A rendőrség, illetve az igazságszolgáltatás közti jobb kooperáció, megelőző intézkedések és a határok felszereltségének növelése.
<i>Rendőrség</i>	Intenzív nemzetközi együttműködés. A rendőrség depolitizálása.	A rendőrség létszámának átgondolatlan csökkentése. Rendőrség és ügyészség között nem jó a párbeszéd.	A rendőrség irányműködésének és a belső ellenőrzési rendszerek erősítése.
<i>Szervezett bűnözés</i>	Számos téren javulás (együttműködés, hatékonyság, új eszközök).	Korrupció. A tanúvédelem gyengesége. Informatikai hiányosságok.	
<i>Emberkereskedelem</i>	A határellenőrzések hatékonyabbak. Javult a nemzetközi együttműködés.	Nőtt a szexuális célú emberkereskedelem. A koordináció elégtelen.	Emberkereskedelem elleni stratégia végrehajtása.
<i>Terrorizmus</i>	Jobb együttműködés a terrorizmus elleni harcban. Hadászati eszközök kivitele jogszabályhoz kötött.	A terrorizmusellenes nyomozók felszereltsége és kiképzése nem megfelelő.	
<i>Személyes adatok védelme</i>	A személyes adatok védelméről szóló jogszabály fejlődik.	Nincs független adatvédelmi felügyelő hatóság.	

2. KOSZOVÓ

A délszlávok *soha nem voltak képesek integrálni* a korábbi Jugoszláviában élő kétmillió albánosát. Jugoszlávia, majd Szerbia gyakran ráerőltette akaratát a tartományra, idővel megvonta addig fennálló jogaikat, Belgrádba delegálta a főbb döntési jogköröket (a rendőrség, az igazságszolgáltatás, a külkapcsolatok, a területvédelem és a gazdaság irányítását). A '90-es évek elején Koszovó a függetlenségi céljához Albánián kívül nem talált nemzetközi szövetségest. 1998-ra a radikális *Koszovói Felszabadítási Hadsereg* (UÇK) megerősödött, aminek az egyre nagyobb elkeseredettség, Albánia gazdasági összeomlása és a szerb-montenegrói ellentét is oka volt. A nemzetközi figyelem akkor terelődött igazán Koszovóra, amikor 1998 februárjától *összecsapások* kezdődtek a Jugoszláv hadsereg (VJ) és az UÇK között. A Nyugat akkor avatkozott bele a háborúba, amikor a szerbek megfélemlítés céljából etnikai tisztogatásba kezdtek a civil lakosság körében. A harcoknak 1999 elején a NATO 72 napos bombázása vetett véget. Oroszország és Kína ugyan elítélte a NATO akcióját, gyakorlati lépéseket (nyilván saját érdekében) nem tett. *1999. június 10-én megszületett az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata*, mely kimondta, hogy Belgrádnak teljesen át kell adnia a tartományt, amely azonban továbbra is Jugoszlávia része marad. A határozat az elvben Jugoszlávia részét képező Koszovót gyakorlatilag meghatározatlan idejű nemzetközi felügyelet alá helyezte.

Koszovó függetlenségének 2008. február 17-ei kikiáltása keveseket érhetett váratlanul. A reakciókra számítani lehetett, ismét előtérbe került az USA és Oroszország ellentéte. A függetlenség el nem ismerői szerint a nemzetközi joggal ellentétes, továbbá az ENSZ BT 1244. számú határozatával is ellentétben áll. Ezen máig vitáznak a jogi szakértők, holott voltaképp *nemzetközi politikai kérdésről van szó, amely mögött nagyhatalmi érdekek is meghúzódnak*.

A tartomány a függetlenség kikiáltásáig *formálisan az ENSZ felügyelete alatt Szerbia része volt*, ám paradox módon, anélkül hogy a szerb hatóságoknak beleszólásuk lett volna a kormányzásba. A kormány felelősséggel tartozott az *ENSZ koszovói békefenntartó missziójának* (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – UNMIK). A kumanovói egyezmény és bombázásoknak, egyben a közvetlen koszovói konfliktusnak is véget vető, az ENSZ Biztonsági Tanácsi határozata alapján a békét a NATO által vezetett *KFOR* (Kosovo Force) tartotta fenn. A *PISG* (Provisional Institutions of Self-Government – Ideiglenes Koszovói Önkormányzat) az UNMIK helyi közigazgatási hatósága, mely 2002 óta működik.

A függetlenség kikiáltása nem jelenti azt, hogy az ország képes lesz kilábalni a mély gazdasági és politikai *válságból*. A tartomány gazdasága az egyik legfejletlenebb Európában: a CIA 2007-es adatai szerint a vásárlóerő-paritáson számolt *egy főre jutó éves GDP 1900 euró*¹, ami optimistának tűnik a *Világbank* 2006-os adataihoz képest, ahol a *GDP-t 1118 euróban* határozták meg.² Az ország gazdaságának instabilitását jellemzi, hogy a külföldön élő és dolgozó koszovói albánok *hazaküldött pénzüsszege* a koszovói GDP 13-17%-át teheti ki.

Az *ipar* fejletlen, nincs megbízható áramellátás. A *munkanélküliség* nagyon magas: 40-50 százalék közötti. A gazdaság újjáépítését szinte lehetetlenné teszi, hogy a

¹ The World Factbook, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>, 2008. március 20. 15:00

² World Bank, <http://worldbank.org>, 2008. március 20. 15:00

feketegazdaság hatalmas méreteket ölt. Az olaj-, cigaretta- és cementcsempészet, a korrupció és a szervezett bűnözés visszaszorítására az UNMIK sem talált semmiféle megoldást. Az EU legfőbb feladatának a *privatizáció felgyorsítását* tartja, *alacsony adókkal* próbálja idecsalogatni a befektetőket.

Koszovó gazdaságának általános vonásai

A koszovói gazdaság elemzésekor feltétlenül szükséges megemlíteni, hogy a volt tartomány *Jugoszlávia, majd később Szerbia része* volt, így az ő gazdaságukba integrálódott. Ez többek között azt is jelenti, hogy a szerb-koszovói kereskedelem várhatóan minimálisra csökkenése nagy kiesést jelent az új albán államnak, hiszen Koszovó egyik legfontosabb külkereskedelmi partnere Szerbia volt. Koszovó mindig is *Jugoszlávia legfejletlenebb tartománya* volt. Az 1972. évi árakon számított egy lakosra jutó GNP aránya Jugoszlávia egészéhez viszonyítva 1955-ben 40%, míg 1988-ban csupán 24% volt. Ezen a jugoszláv kormányzat azzal próbált változtatni, hogy az elmaradott régiók szövetségi fejlesztési alapjából egyre több jutott Koszovónak: 1966 és 1970 között az alap 30%-át, míg 1981 és 1985 között 42,6%-át fordították a tartományra.¹ Ezek a pénzek azonban valószínűleg nem oda kerültek, ahol szükség lett volna rájuk, hiszen Koszovó nem hogy fejlődött, de gazdasági helyzete egyre bizonytalanabbá vált. Valószínűsíthető, hogy „a visszafordított fejlesztési hozzájárulások csak részben térítették vissza azt az „extraprofitot”, amelyet Koszovó ásványi kincsei és olcsóbb munkaerejének kihasználása az össz-szövetségi költségvetés számára biztosított.”² A koszovói gazdaság elemzéséhez segítségül használt *adatok* sokszor csak becslések, hiszen a koszovói statisztika igen kezdetleges, köszönhetően a bizonytalan és fejletlen gazdaságnak is, amely miatt kevés hiteles adat áll rendelkezésre.

A koszovói GDP 2003-ban 2242 millió euró volt, egy évvel később ez a szám 2326, míg 2005-ben 2237 millió eurót tett ki.³ A reál GDP növekedés -0,5% és 3,3% között mozgott 2002 óta, 2007-re 2,3% növekedést jósoltak. Az egy főre jutó GDP a 2002-es 1141 euróról 2007-re csak 1168 euróra növekedett, azaz szinte stagnál. Az országba érkező *FDI* 2007-re 772 millió euróra nőtt a 2003-as 594 milliőről. 2002 óta az infláció -1,4% és 3,6% között mozgott. 2007-ben 2%-os adatot mértek.⁴

Az *infláció* 2007 második felében megugrott, augusztusban és októberben is meghaladta a 4%-ot. A *folyó fizetési mérleg* egyenlege a GDP százalékában -50% és -39% között változott az utóbbi öt évben. A *külföldi segélyek mértéke* a GDP százalékában 2002-ben 42,7%, 2003-ban 32,4%, 2004-ben 25,5%, 2005-ben 22,6%, 2006-ban 20,7%, míg tavaly már csak 16,2% volt. Ez a csökkenő tendencia azt mutatja, hogy lassan kezd magára találni a koszovói gazdaság, ám ha megnézzük a külföldön dolgozó koszovóiak hazaküldött pénzmennyiségének összegét, azt láthatjuk, hogy 2002-től 2007-ig erősen emelkedett ez a szám: évenkénti sorrendben 35, 125, 215, 262, 300, míg 2007-ben 342 millió eurót juttattak az anyaországba. A *foglalkoztatás* területén is javuló tendencia mutatkozik, bár Koszovó még így is igen messze jár a munkanélküliség radikális visszaszorításától. 2005-ben 318 ezer regisztrált munkanélküli élt az országban, akiknek 90%-a tartósan munkanélküli, azaz minimum fél éve nem dolgozik. Hogy mekkora a tényleges munkanélküliség Koszo-

¹ Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, Aula, 1999. 332. o.

² Réti György: Albánia sorsfordulói, Aula, 2000. 338. o.

³ Enti i Statistikës të Kosovës, <http://www.ks-gov.net/esk>, 2008. április 14. 12:00

⁴ Enti i Statistikës të Kosovës, www.ks-gov.net/ESK/

vóban, azt csak becsülni lehet. 2001-ről 2005-re a foglalkoztatottak száma 19,6%-ról 28,5%-ra nőtt, míg a munkanélküliek 57,1%-os aránya 41,4%-ra csökkent.¹

Koszovóban *kevés a külföldi befektető*. Ennek, a gazdaság jövője szempontjából talán legsúlyosabb veszélynek a fő oka a gazdasági és politikai bizonytalanság, amely taszítja a működő tőkét. Pedig számos előnye van a volt tartományba fektetni a tőkét (olcsó munkaerő, a feljövő balkéni piacok közelsége, kikötői lehetőségek stb.)

Az ország számára azért is létfontosságú a külföldi működő tőke beáramlása az országba, hiszen a nemzetközi szervek lassú kivonulásával együtt a külföldi segélyek a GDP közel 20%-át kitevő összege is egyre csökken, így *Koszovó helyzete a beáramló FDI nélkül kilátástalanná válhat*.

Koszovó gazdasági ágazatai

Koszovó területének 53%-a, közel 5743 km² *mezőgazdaságilag* megművelt föld. A mezőgazdaságból élők száma 2005-ben 1,34 millió fő volt. A gazdaságok 16,4%-ában négyen vagy kevesebben, 54,1%-ában 5-8-an, 29,5%-ában nyolcnál többen dolgoznak. 2005-ben több mint 170 ezer gazdaság volt található az országban, ezek összesen 2652 km²-nyi területet jelentettek. 2005 végén a legjelentősebb élő állat a marha volt, az állománya 351 827 állatból állt. Ennek több mint a fele fejőstehén volt. 151 880 birkát és kecskét, 47 464 sertést, 6800 lovat, 2 631 000 baromfit és közel 70 ezer méhet tartottak a gazdaságok. Koszovó főbb termesztett növényei a búza, a kukorica, az árpa, a dohány, a kender és a különböző gyümölcsfajták.² 2006-ban felgyorsult az ágazatbeli privatizáció. 2007 júliusáig 160 mezőgazdasági profilú céget értékesítettek összesen 75 millió euró értékben. Közülük a legtöbben gabona-termékek, gyümölcsök termesztésével, illetve haszonállatok, baromfik tenyésztésével foglalkoztak. A koszovói Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium *2007 és 2013 közötti Vidékfejlesztési Terve* illeszkedik a Koszovói Fejlesztési Stratégia és Terv célkitűzéseire. A Vidékfejlesztési Terv tartalmazza a szektor felélesztésének lehetőségeit, és azt, hogy a kormányzat és az ágazatban részt vevők hogyan érhetik el a legjobb eredményt az agrárium területén.³

Koszovó *ásványkincsekben gazdag ország*, de feldolgozó ipara nem mondható jelentősnek, mert az innen származó alapanyagokat eddig főként Szerbia gazdasága hasznosította. A nehéziparban az ércbányászat a meghatározó: nikkelérc-, cinkérc-, ólomérc-, ezüst és lignitbányászat folyik. A vízerőművek által termelt energia fontos szerepet játszik Szerbia és Montenegró áramellátásában. A lakosság közel negyede dolgozik a szekunder szektorban.

Az UNMIK becslése szerint Koszovóban legalább *8 milliárd tonna lignit* van, míg szerbiai szakértők 14 milliárd tonnára becslik a tartalékot. A barnakőszén a Világbank szerint 13,5 milliárd euró értékű, kiaknázása legalább 35 ezer új munkahelyet teremtené a tartományban. Ezek ellenére nem olyan kecsegtető az ipar helyzete, hiszen a *szénbányák többsége másfél évtizede nem működik*, rendkívül költséges beruházások szükségesek a felélesztésükhöz. Az is kérdéses, hogy környezeti szempontból célszerű-e ligniten alapuló hőerőműveket építeni. Az ólom- és cinktartalékot Koszovóban mintegy 42,2 millió tonnára becsülik, ami a szerbiai tartalékok 74,1

¹ Enti i Statistikës të Kosovës, www.ks-gov.net/ESK/

² Kosovo in Figures, 2006. www.ks-gov.net/ESK/esk/pdf/english/general/kosovo_figures_06.pdf. Enti i Statistikës të Kosovës. 2008. április 18. 17:30

³ Kosovo Economic Outlook 2007, www.euinkosovo.org/upload/EPO%20Kosovo%20Outlook%202007.doc, UNMIK, 2008. április 18. 17:30

százalékát teszi ki. Emellett 1,3 millió tonna nikkelt és kobaltot, 1,7 millió tonna bauxitot és 5,4 millió tonna magnezitet rejt a koszovói föld.

Koszovó közlekedéshálózatát jelentős mértékben befolyásolják természetföldrajzi adottságai. A magashegyvidéki területeken igen gyér, vagy egyáltalán nincs kiépített úthálózat. A közlekedésben a közúti közlekedése a vezető szerep. A közúthálózat hossza 4957 km, ebből 623 km főút, 2010 km aszfaltozott, 1666 km makadám. Az észak-déli irányban elterülő útvonal fontos tranzit és kereskedelmi út, amely a görög tengerpart felé vezet Thesszalonikibe. A tartomány közlekedésében jelentős szerepet játszanak a vasútvonalak egyaránt. Bár a vonatjegyek olcsóbbak, mint a buszok tarifája, az utazás időtartama hosszabb. Koszovó területén egy nemzetközi repülőtér található Pristinában, valamint két sportrepülőtér Batlavában és Granicában, melyeket katonai repülőgépek és helikopterek is használhatnak. Pristina repülőtérén a polgári közlekedés nem mérvadó, inkább a KFOR és egyéb békefenntartó műveletek szállítási bázisa. A csatornarendszer területén még komoly fejlesztésekre van szükség. A víz- és elektromos rendszer állapota messze alulmúlja az európai átlagot, a földi telefonhálózat eléggé megbízhatatlan, inkább a mobiltelefonhálózat alkalmas a kommunikációra.

Koszovó külkereskedelme¹

Koszovó külkereskedelme 2001 és 2007 között több mint kétszeresére növekedett, míg az évezred elején 695 millió eurót tett ki, addig tavaly 1723 millió euróra nőtt. Az export 10,6 milliőról 147,3 millióra bővült, ez körülbelül 14-szeres növekedést jelent. Ugyanez az import esetében csupán 2,3-szoros emelkedés: 684,5 milliőről 1576,1 millió euróra. Igaz, a külkereskedelmi mérleg hiánya a 2001-es 673,9 millió helyett 2007-ben már 1428,8 millió euró volt. 2008 januárjában az előző év azonos hónapjához képest az export közel 5,5-szeresére, míg az import csak 31,2%-kal nőtt. Februárban az export 14,1 millió-, az import 127,5 millió euró volt. Az export jelentős részét a nem nemesfémek tették ki 8,5 millió euró értékben.²

Koszovó fő kiviteli termékei legfontosabb termékei a nyersanyagok (38,7%) és a feldolgozott áruk (28,8%). A főbb behozatali termékek a feldolgozott termékek (20,3%), a gépek és berendezések (17,8%), az élelmiszerek és élő állatok (17,5%) és az ásványi anyagok (16,6%). 2005-höz képest jelentősen nőtt az ásványi anyagok és a feldolgozott javak kivitele (mindkettő közel ötszörösére), de minden termékfajtában emelkedés volt tapasztalható az exportban. A legnagyobb értékben mért bővülés a nyersanyagoknál történt, ám e növekmény (26,85 milliőről 42,9 millió euróra) ellenére csökkent a nyersanyagok részesedése az exportból (míg 2005-ben a kivitel 47,7%-át adta ez a termékcsoport, addig 2006-ra ez a szám 38,7%-ra csökkent). Az import a gépeken és berendezéseken kívül minden terméktípusban emelkedett.

A külkereskedelmi mérleg hiánya 2006-ban 1,195 milliárd euró volt. Az ország legfőbb kereskedelmi partnerei még mindig a balkáni országok, sőt, a volt jugoszláv tagköztársaságok, közülük is főleg Szerbia és Macedónia. Az EU-tagországok a kivitel közel 38%-át jelentik Koszovónak, míg az importált áruk kb. 35%-a származik az EU-ból.³

¹ Enti i Statistikës të Kosovës, <http://www.ks-gov.net/esk>, 2008. április 15. 17:00

² Enti i Statistikës të Kosovës, <http://www.ks-gov.net/esk>

³ Enti i Statistikës të Kosovës, <http://www.ks-gov.net/esk>

Koszovó exportja egyelőre nem játszik nagy szerepet a *magyar importban*. 2003 és 2006 között 18 és 116 ezer euró között mozgott a koszovói kivitel hazánkba. A Koszovóba áramló magyar termékek azonban relatívan magas értéket képviselnek, ahogy az a következő ábrán is látható. Hazánk 2006-ban a 14. legfontosabb partnere volt az új balkáni országnak a koszovói import tekintetében. 2005-ben a koszovói tejtermékek importjának 37%-át a magyar termékek adták. 10,7 tonna tejet és 3 tonna sajtot exportáltunk a volt tartományba. A sajtexportunk 59%-a volt a teljes koszovói sajtimportnak. Főleg UHT tejet, fehér- és félkemény sajtot szállítottunk Koszovóba.¹ 2008. januárjában 2,68 millió euró értékű magyar termék érkezett Koszovóba, míg a volt tartományból nem történt export hazánkba. Februárban ugyanez az arány 0 ill. 2,9 millió euró.

A jövőben jelentősen bővíülhetnek a két ország kereskedelmi kapcsolatai. Mindkét állam érdeke, hogy növekedjen az árucseré mértéke.

Koszovó gazdaságának jövője

Koszovó egyik legjelentősebb bevételi forrása az *ócskavas*. ENSZ-adatok szerint a gazdaság teljes exportjának felét a roncsautókkal való kereskedés ágazata adja. Ez az üzletág azonban hanyatlásnak indult, mivel 2006 januárjában az UNMIK betiltotta a nyolc évnél idősebb gépkocsik behozatalát Koszovóba. Az elmúlt 2-2,5 évben fellendült a fémhulladék-újrahasznosítás, ugyanis az EU-ban nagy kereslet mutatkozik az újrahasznosításra előkészített fémre, Szlovénia és Horvátország már érdeklődik ez iránt az árucikk iránt, főként acélgyártási és fémipari célra történő hasznosítás céljából.² Természetesen az ország jövőjét nem lehet az ócskavasra építeni. A bányászatban, az energiaiparban, a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban rejlő lehetőségek vonzhatják ide a befektetőket. A koszovói *lignitkészlet* olcsón alakítható villamos energiává, így az ország (a már említett fenntartások mellett) a régió áramellátójává válhat. A mezőgazdaságban a gyümölcsök és zöldségek termesztésére fektetik a hangsúlyt a jövőben. Szükséges a gazdaságok méretének növelése, a feldolgozóipar fejlesztése, a termelékenység növelése, és a szabályozási környezet hatékonyabbá tétele a földviszonyok rendezése és ennél fogva a korrupció felszámolása érdekében. Jelenleg a megvett koszovói vállalatok tulajdonjogi viták tárgyát képezhetik, mivel az országban nincsenek rendezve a földtulajdonosi viszonyok.

Míg Albániánál egyértelműen az idegenforgalom látszik a gazdasági fellendülés zálogának, addig *Koszovónál nincs ilyen világos elképzelés*.

Az EU értékelése³

Az Európai Bizottság 2007. november 6-án kiadott *Progress Reportja* különböző szempontok alapján értékeli a csatlakozni kívánó országokat. Koszovóval az akkori különleges státusza alapján foglalkoztak. „A Jelentés hangsúlya, annak tárgyánál fogva a *segítségnyújtáson*, illetve az ehhez kapcsolódó különféle programokon van.”⁴

Az *EU értékelése* szerint a politika területén ugyan van fejlődés, de az önállóság eléréséig még sok a teendő. A *legfontosabb feladatok* a *jogállamiság* megerősítése,

¹ UNMIK, <http://www.euinkosovo.org>, 2008. április 18. 17:30

² Transindex online, <http://penz.transindex.ro/?cikk=7133>, 2008. április 28. 16:00

³ Commission Staff Working Document – Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report – SEC (2007) 1433

⁴ Dr. Szűcs R. Gábor: Távolságtartás (az Európai Bizottság 2007. novemberi „Progress Report”-jai a nyugat-balkáni országokról) c. cikke.

a korrupció felszámolása, a szervezett bűnözés elleni küzdelem és a nemzeti közösségek közötti párbeszéd továbbfejlesztése, tehát a közismert problémák. A koalíciós kormány az EU szerint stabil, és örömmel látta, hogy a „kormány kiemelt hangsúlyal kezeli az európai integrációs ügyeket”¹, holott ennek komolyságát még nem bizonyították meggyőzően. Koszovó ennek ellenére folyamatosan azt hangsúlyozza, hogy fontosnak tartja a stabilizációs és társulási folyamatban való részvételt. A koszovói igazságszolgáltatás gyenge és nem hatékony, reformja szükségszerű. Megkezdte működését a *Korrupcióellenes Hivatal*, de a korrupció változatlanul hatalmas méreteket ölt, és az egyik legnagyobb problémát jelenti az országban.

Az emberi jogok és a kisebbségvédelem terén az EU szerint sem történt előrelépés.

Az UNMIK 2006 decemberében aláírta a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodást (CEFTA), s ezt a PISG és a koszovói törvényhozás is jóváhagyta. A gazdaság terén pozitívként említi a Bizottság, hogy az infláció alacsony, a költségvetés többletet eredményezett, illetve hogy nincs az országnak külső államadósága. „Az ország gazdasági fejlődését azonban továbbra is jelentősen hátráltatják a politikai bizonytalanságok, a jogállamiság hiányosságai, a korlátozott termelési kapacitások és az alulfejlett infrastruktúra”². A GDP növekedés alacsony (2006-ban 2%³), a munkanélküliség igen magas, 40-50% közötti. Az EU pozitívnak látja az áruk szabad mozgásának fejlődését, a vámügyek terén tapasztalható előrehaladást, az ipar- és KKV-politikát és a közlekedéspolitikát. Negatívan értékeli azonban a környezetpolitikát, a szociálpolitikát, az energiapolitikát, a menedékjog területét, a pénzmosással kapcsolatos küzdelmet, és a kábítószer-kereskedelem területét.

2007-ben a tartomány 68,3 millió eurót kapott az IPA előcsatlakozási alapból, 2008-ban 124,7, 2009-ben 66,1, 2010-ben 67,3, míg 2011-ben 68,7 millió euró jut az országnak ebből a forrásból. A CARDS program keretében ezen kívül 170 millió euróhoz jutott az ország. Az Európai Tanács emellett 2007-ben 50 millió euró rendkívüli költségvetési segílyt hagyott jóvá Koszovó számára.

A magyar álláspont és érdek Koszovó ügyében

Magyarország 2008. március 19-én elismerte Koszovót. A parlamenti pártok teljes egyetértéssel üdvözölték a kormány döntését. Az elismerés ellenzőinek (hiszen ilyenek is akadtak szép számmal) politikai indokai egyrészt a megromló kapcsolatok Szerbiával, másrészt ennek következményeként az esetleges keményebb fellépések lehetősége a vajdasági magyarokkal szemben. Ha később lenyugodtak volna a kedélyek, szerintük talán a most elszenvedett hátrányok nélkül tehattük volna meg ugyanezt a lépést. Az ellenzők gazdasági indokai egyértelműek: ezzel a döntéssel eleshetünk a szerb gazdaságba való befektetések lehetőségétől, a kapcsolatok fejlődése helyett azok hanyatlása várható.

2006-ban a magyar cégek 244 millió dolláros befektetése nagyságra az ötödik Szerbiában a külföldi befektetések sorában, ez az FDI-érték a tízszerese az egy évvel korábbi adatnak: 2001-ben 275 ezer, 2002-ben 1,2 millió, 2003-ban 4,2 millió, 2004-ben 16,6 millió, 2005-ben pedig 24,7 millió dollárt tett ki a magyar működő tőke Szerbiában. A magyar befektetések összértéke meghaladja a 300 millió dollárt. A kétoldalú

¹ Commission Staff Working Document – Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report – SEC (2007) 1433

² Commission Staff Working Document – Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report – SEC (2007) 1433

³ Dr. Szűcs R. Gábor: Távolságtartás c. cikkéből vett adat

forgalom az elmúlt 3-4 évben megháromszorozódott, a magyar export 2007 első nyolc hónapjában elérte a 865 millió dollárt tett ki, míg az import 2006 végén közel 200 milliót.¹ A magyar export meghatározó részét a Magyarországon működő multinacionális cégek által kivitt személygépkocsik, műszaki termékek, energiahordozók adják. A kétoldalú kereskedelem 30-40%-át a Vajdaságban magyar eredetű tőkével működő, 400 kis- és középvállalkozás adja. A Szerbiában tevékenykedő legjelentősebb magyar vállalatok az OTP és a MOL. Az erőteljesen bővülő gazdasági kapcsolatokat látva elgondolkodtató, hogy tényleg érdemes volt-e sietni az elismeréssel.

Elismertük Koszovót, így bizonyos fokig *fordulat* történt a *koszovói és az albán gazdaság* felé. Az szinte biztos, hogy *Szerbia* a későbbiekben nem tekinti a magyar üzleti szándékokat olyan kívánatosnak, mint korábban, ez *negatívan befolyásolhatja* gazdasági kapcsolatainkat is. Fellendülhetnek viszont az *albániai* kapcsolatok, növekedhet a kereskedelem Albánia és Magyarország között, magyar beruházások kezdődhetnek a két albán országban. Egy márciusi hír szerint pl. a *TriGránit* konzern hatalmas beruházást tervez megvalósítani az észak-albániai tengerparton, ahol új üdülővárost építenének.²

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek

JUHÁSZ JÓZSEF: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó, 1999, Budapest.
RÉTI GYÖRGY: Albánia sorsfordulói. Aula Kiadó, 2000, Budapest.

Folyóiratok, cikkek

ACZÉL ENDRE: Koszovó függetlensége - A hatodik. 168 Óra, XX. évf., 8. szám, 44. o.
ACZÉL ENDRE: Koszovó függetlensége - A híd közel van. 168 Óra, XX. évf., 9. szám, 42. o.
ACZÉL ENDRE: Koszovó függetlensége - Nem önálló, nem életképes. 168 Óra, XX. évf., 10. szám (www.168ora.hu/cikk.php?id=9540)
CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN: A koszovói konfliktus kezdete. Élet és irodalom, LII. évf., 12. szám, 9. o.
DR. SZŰCS R. GÁBOR: Furcsa párok: A nyugat-Balkán és az Európai Unió. EU Working Papers 2006/2. (elib.kkf.hu/ewp_06/0602_05.pdf)
DR. SZŰCS R. GÁBOR: Távolsgártartás (az Európai Bizottság 2007. novemberi „Progress Report”-jai a nyugat-balkáni országokról).
KASZA LÁSZLÓ: Koszovó szabadsága. Népszava, 2008. február 25., 56. szám, 7. o.
SZABÓ JÁNOS: A NATO-csatlakozás kihívásai. Hadtudomány, 1998. szeptember, VIII. évf., 3. szám

Internetes oldalak

A Balkán CIMIC kézikönyve, Magyar Honvédség, 2004. szeptember, Budapest
(www.hm.gov.hu/files/9/5962/balkan_cimic_kezikonyve.pdf)
A Magyar Köztársaság Nagykövetsége, Tirana, Albánia
(www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/AL/hu)

¹ National Bank of Serbia, <http://siepa.sr.gov.yu>, 2008. április 3. 16:00

² <http://www.origo.hu/uzletinegyed/magyargazdasag/20080313-hotelt-epit-albaniaban-a-trigranit.html>, 2008. március 29. 19:00

- Albanian Business Information Center (www.albic.net)
Albanian Centre for International Trade – ACIT (www.acit-al.org)
Albania's FDI reaches US\$341 million in 2005. People's Daily Online
(www.english.people.com.cn/200603/11/eng20060311_249717.html)
CIA – The World Factbook:
(www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html) 2008. március 11. 9:30
Economic Initiative for Kosova (www.eciks.org)
Enti i Statistikës të Kosovës – Koszovói Statisztikai Hivatal
(www.ks-gov.net/ESK)
Európai Bizottság honlapja:
www.ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/albania/index_en.htm
www.ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/kosovo/index_en.htm
Progress Report:
(www.ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_hu.pdf)
HVG gócpontok. (www.hvg.hu/gocpontok.koszovo.aspx)
Instituti i Statistikës – Albán Statisztikai Hivatal (www.instat.gov.al)
Juhász József: A koszovói válság történelmi háttere
(www.balkancenter.hu/pdf/koszovo02.pdf)
Király András: Rajzoljuk újra Európa térképét!
(www.index.hu/politika/kulfold/eu_redrawn)
National Bank of Serbia (www.siepa.sr.gov.yu)
NATO honlapja (www.nato.int/issues/nato_albania/index.html)
Szilvágyi Tibor: A Nagy-Albánia-eszmerendszer múltja és jelene
(www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2000/2_4.html)
UNMIK honlapja (www.unmikonline.org)
(www.euinkosovo.org)
United Nations Statistics Division – az ENSZ Statisztikai Osztálya
(www.data.un.org)
Wikipédia – szabad enciklopédia (más forrásból is ellenőrizve)
(www.hu.wikipedia.org/wiki/Albánia)
(www.hu.wikipedia.org/wiki/Koszovó)
(www.en.wikipedia.org/wiki/UNMIK)
World Trade Organization – WTO Trade Profiles
(www.stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL)
World Bank – Világbank
(www.worldbank.org.al)
(www.worldbank.org/kosovo)
World Perspective Monde – Université de Sherbrooke, Canada
(<http://worldperspective.usherbrooke.ca/bilan/pays/ALB/en.html>)